

17.9.2018

Dnro:362/D.a.9/2018

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta
PL 27
00023 Valtioneuvosto

Asia: LAUSUNTOPYYNTÖ SAAMELAISTEN KIELELLISTEN OIKEUKSIEN TOTEUTTAMISESTA MAAKUNTA- JA SOTE-UUDISTUKSESSA

Saamelaiskäräjät on huolissaan seurannut Lapin maakuntavalmistelussa esiin noussutta tulkintaa saamelaisen kielellisten oikeuksien toteuttamisesta. Erityisesti on epäselvyyttä siitä, millä tavalla saamen kielilakia tulkitaan ja miltä osin saamen kielilaki koskettaa eri toimijoita tulevassa sote- ja maakuntamallissa. Maakuntavalmistelussa esiin nousseen tulkinnan mukaan tulkkauksen järjestäminen olisi riittävä toimenpide, eikä maakunnan tarvitsisi ensisijaisesti palkata saamen kielen taitoista henkilökuntaa. Tulkinnan perusteena pidetään tulevan Lapin maakunnan riittämätöntä rahoitusta.

Saamelaiskäräjien tulkinnan mukaan saamen kielilain tarkoituksena on pyrkiä vähentämään tarvetta tulkkaukseen mm. kielitaitovaatimuksilla ja virkavapautta koskevilla säännöksillä, joiden mukaan saamen kielen taitoisten työntekijöiden määrää on tarkoitus saada nykyistä suuremmaksi. Lisäksi keskeisenä pyrkimyksenä on, että saamen kielilaissa saamelaiselle taattu oikeus käyttää saamen kieltä virallisissa yhteyksissä toteutuisi myös käytännössä. Saamen kielilain mukaan Lapin maakunnassa tulisi ensisijaisesti palkata saamen kielen taitoista henkilökuntaa eikä turvautua pelkästään tulkkaukseen.

Saamelaiskäräjät pyytää kunnioittavasti yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalta lausuntoa seuraavista asioista:

1. Miten saamen kielilakia tulisi tulkita, jotta saamelaisväestön oikeus yhdenvertaisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin inarin-, koltan- ja pohjoissaamen kielillä toteutuisi perustuslain ja saamen kielilain edellyttämällä tavalla tulevassa Lapin maakunnassa?
2. Missä määrin taloudellisten resurssien vähyys voi vaikuttaa maakunnan velvollisuuksiin järjestää saamelaisille lakisäätteisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita?
3. Miten saamen kielilain velvoite saamenkielisen palvelun tarjoamisesta ja saamen kielellä tiedottamisesta koskee saamelaisten kotiseutualueella muita sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajia, kuten yksityisiä yrityksiä tai järjestöjä ja heidän palveluitaan?
4. Millaisia positiivisia erityistoimia voidaan edellyttää Lapin maakunnalta inarin- ja koltansaamenkielisen väestön tosiasiallisen yhdenvertaisuuden ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi perustuslain 22 §:n nojalla?

Taustaa

Sote- ja maakuntauudistuksessa vastuu sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä siirtyy uudistuksen myötä kunnilta perustettaville maakunnille. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien osalta tämä tehtäväkokonaisuus siirtyy Lapin maakunnalle. Kunnille nyt kuuluvat saamen kielilain mukaiset velvollisuudet sosiaali- ja terveydenhuollossa ovat jatkossa Lapin maakuntahallinnon vastuulla, jolle on määrätty valtakunnallinen vastuu saamenkielisten palveluiden kehittämisestä.

Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä sosiaali- ja terveydenhuollossa on turvattu saamen kielilain (1086/2003) 4 ja 12 §:n perusteella. Sote- ja maakuntaudistuksen myötä on nähty tarpeelliseksi uudistaa myös voimassaolevaa saamen kielilakia. Saamen kielilain uudistaminen on parhaillaan käynnissä (HE 44/2015). Lakia on tarkistettu maakunta- sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan uudistuksen johdosta siten, että saamelaisille voimassaolevan lainsäädännön mukaan kuuluisivat kielelliset ja kulttuuriset oikeudet ja että kulttuuri-itsehallinnon edellytykset turvataan uudistuksen jälkeenkin. Saamen kielilain muuttamisen tavoitteena on tarkistaa saamen kielilaki vastaamaan maakuntaudistuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistuksen aiheuttamia muutoksia ja varmistaa kielellisten oikeuksien toteutuminen saamen kielen osalta myös näiden muutosten jälkeen. Lain velvoitteet täsmennetään koskemaan myös maakuntia.

Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevissa säädöksissä ei ole suoraan säädetty saamelaisten oikeudesta käyttää tai saada palvelua saameksi, vaan oikeudet on turvattu viittaussäännöksin. Tähän ei kirjattu muutosta hallituksen esityksessä saamen kielilain muuttamiseksi, vaikka useat lausunnonantajat korostivat lausunnoissaan, että saamen kielilakiin tarvitaan erillinen säännös kielellisistä oikeuksista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Säännöstä ei otettu mukaan lopulliseen esitykseen, koska esityksen mukaan asiaa koskeva sääntely sisältyy olevaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 6 §:än. Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2017 kuvaillaan, että kielellisten oikeuksien turvaaminen viittaussäännöksin tai niiden johtaminen suoraan saamen kielilailta on joissakin tapauksissa aiheuttanut epätietoisuutta saamelaisten kielellisten oikeuksien tasosta.

Voimassa olevan saamen kielilain 17 §:ssä säädetään valtion liikelaitosten ja valtion omistamien yhtiöiden velvollisuudesta antaa palvelua ja tiedottaa saameksi. Sääntelyllä on pyritty turvaamaan kielelliset peruspalvelut siirräessä liikelaitoksiin ja yhtiöihin sellaisia toimintoja, joita viranomaiset ovat aikaisemmin hoitaneet. Hallituksen esityksessä eduskunnalle saamen kielilain muuttamisesta 17 pykälä koskisi jatkossa myös sellaisia palveluja tuottavia yhtiöitä, joissa maakunnilla on määräämisvalta. Ehdotetun maakuntalain 52 §:n mukaan maakunnan liikelaitos toimii maakunnan osana. Siten maakunnan liikelaitosta ei ole syytä erikseen mainita säännöksessä.

Saamen kielilain 18 §:ssä säädetään taas yksityisten kielellisestä palveluvelvollisuudesta. Jos julkinen hallintotehtävä on lailla tai lain nojalla säädetty yksityiselle, sitä koskee sen hoitaessa tätä tehtävää saamelaisten kotiseutualueella, mitä saamen kielilaisissa säädetään viranomaisista. Huomioitava muutos on tulossa saamen kielilain 11 §:ään: ”*Lapin maakunnan on asioidessa sellaisen henkilön kanssa, jonka kotikunta on Enontekiö, Inari, Sodankylä tai Utsjoki, myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella noudatettava mitä 12 – 16 §:ssä säädetään*”. Tämä tarkoittaa, että Lapin maakunnan on noudatettava 3 luvun säännöksiä myös silloin, kun sillä ei ole virastoa tai toimipaikkaa kotiseutualueella. Tämän muutoksen myötä kielellisten oikeuksien soveltamisala laajenee.

Oikeusministeriön 25.11.2016 julkaiseman selvityksen¹ mukaan saamenkielisten oikeudet saamenkielisiin palveluihin toteutuvat heikosti saamelaisten kotiseutualueella. Vastaajien kokemuksista heijastuu huolestuttava kuva saamelaisalueen viranomaisten ja palveluntarjoajien asenteista saamen kielilakia kohtaan. Ne saamenkieliset, jotka haluaisivat käyttää saamen kieltä julkisissa palveluissa, kokevat, että tietoa saamenkielisistä palveluista on tarjolla huonosti. Vastuu saamenkielisen palvelun saamisesta jää hyvin usein saamenkielisen harteille, vaikka saamen kielilaki edellyttää nimenomaan viranomaisten aktiivisuutta.

¹ Saamebarometri 2016. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella. Oikeusministeriön julkaisu 39/2016.

Saamenkielisten palveluiden heikko saatavuus asettaa saamenkielisen väestön merkittävästi heikompaan asemaan valtaväestöön nähden, etenkin niiden palvelujen suhteen, jotka perustuvat kielen käyttöön. Tällaisia palveluja ovat lapsi-, perhe- ja vanhuspalvelut sekä erilaiset terapia- ja kuntoutuspalvelut. Oikeusministeriö on lausunnossaan 9.11.2016 koskien sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistusta todennut, etteivät saamelaisten kielelliset oikeudet saa heikentyä, vaikka tehtäviä siirretään maakunnan hoidettavaksi, vaan palveluita tulisi kehittää niin, että saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat uudessa järjestelmässä mahdollisimman hyvin. Oikeudet riittäviin sosiaali- ja terveystalveluihin eivät toteudu jolleivät kielelliset oikeudet toteudu.

Syrjintälautakunta on päätöksessään Enontekiön kunnalle 11.12.2008 (syrjintälautakunnan pöytäkirja 10/2008) todennut, että saamelaisten kotiseutualueella vastuullisten viranomaisten on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin aktiivisesti ja riittävän ajoissa saamenkielisten palveluiden asianmukaiseksi turvaamiseksi. Saamelaisväestön oikeus sosiaali- ja terveystalveluihin äidinkielellään tulisi toteutua yhtäläisesti suomenkielisen väestön kanssa.

Merk.
Tiina Sanila-Aikio
Puheenjohtaja

Pia Ruotsala-Kangasniemi
Hallintopäällikkö

(Lausuntopyynnöstä päätti puheenjohtaja 17.9.2019)

Lausuntopyynnön valmisteluun on osallistunut saamen kieliturvasihteerit Anne Kirste Aikio.